

Wiesław Wydra

Nieznany druk toruński Melchiora Nehringa z 1581 roku

Biblioteka 5 (14), 195-197

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NIEZNANY DRUK TORUŃSKI MELCHIORA NEHRINGA Z 1581 ROKU

Późną wiosną 1581 r. Melchior Nehring przeniósł swoją drukarnię z Grodziska w Wielkopolsce do Torunia, stolicy Prus Królewskich¹. Spodziewał się tu zapewne lepszych możliwości rozwoju swojej oficyny i lepszych zarobków, które wybawiłyby go z nieustannych trudności finansowych. Mógł liczyć, że bogate mieszczaństwo w Toruniu oraz nauczyciele i uczniowie rozwijającego się tam gimnazjum protestanckiego zapewnią mu zbyt książek. W Toruniu Nehring już pozostał do swojej śmierci w 1587 r. Dwukrotnie przeniósł swoją drukarnię. Założył ją jesienią 1576 r. w Poznaniu², ale m.in. z powodu zatargu z władzą biskupią o druk antyjezuickiego pisma *Diatrybe* Jakuba Niemojewskiego osiedlił się na początku 1579 r. w Grodzisku, ośrodku reformacyjnym, pozostającym pod opieką rodu Ostorogów.

Zaraz po przybyciu do Torunia Nehring z energią zabrał się do pracy. Z pierwszego roku (a właściwie półrocza) jego działalności w nowym mieście znanych jest osiem jego druków (cztery łacińskie i cztery polskie)³. Pamiętajmy jednak, iż druki Nehringa są dziś niezmiernie rzadkie, wiele ocalało w unikatowych egzemplarzach i z pewnością nie wszystkie są obecnie znane. Świadczy o tym choćby wytłoczone przez Nehringa w pierwszym roku jego pobytu w Toruniu dziełko Erazma z Rotterdamu *De civilitate morum puerilium*, którego unikatowy egzemplarz przechowywany jest w zbiorach Biblioteki Politechniki w Charkowie na Ukrainie (sygn. 2665). Druku tego zupełnie

---

¹ O Melchiorze Nehringu zob. m. in. M. Wojciechowska: *Z dziejów książki w Poznaniu w XVI w.* Poznań 1927; *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, T. 4: *Pomorze*, oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa, Wrocław 1962, s. 272-291; *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa-Lódź 1972, s. 622-624; *Polski słownik biograficzny*, T. XXII. Wrocław 1977, s. 657-658.

² Nehring długo uchodził za pierwszego drukarza poznańskiego. Był nim jednak Petrus Sextilis, którego unikatowy druk z 1556 r. odnaleziono w Wolfenbüttel (zob. J. Pirożyński: *O poznańskim drukarzu Piotrze Sextilisie z Obrzycka i o polskich elementarzach XVI w.*, „*Studia Historyczne*”, R. XXVIII (1985), z. 1, s. 1-14)

³ L. Jarzębowski (*Druki toruńskie XVI wieku*, [Toruń] 1969, s. 37-42, nr 7-16) wylicza 8 druków Nehringa z 1581 roku (oraz dodatkowo dwie pozycje wątpliwe, bo prawdopodobnie drukowane jeszcze w Grodzisku).

nie notują polskie bibliografie⁴ i dlatego warto tu podać jego opis:

[karta tytułowa, antykwa] D. E R A S M I II ROTERODAMI CIVIILITAS MORVM, IN SVCCIN II ctas quaestiones digesta, ac II per Reinhardum Hadamari-llum locupletata. II ✕ II Distichon a Puerorum Ciuilitatis II studium. II Hoc solum, mihi crede, petit breuis ille li-II [na końcu następnego wiersza] bellu9, II Moribus vt pfcis erudiare puer. II. 8° (minori), k. 20, sygn.: A - E⁴ (k. E_{3v} i k. E₄ nie zadrukowane). Na ostatniej karcie - E_{3v} - znajduje się drzeworytowa listwa (w roli sygnetu drukarskiego) z literami M N i przedstawieniem dwóch koziołków biegnących ku znajdującemu się pośrodku wazonowi z kwiatami. Na niektórych kartach znajdują się marginalne i interlinearne glosy polskie (wpisane ręką współczesną drukowi).

Niewielki ten druczek jest cenny nie tylko dlatego, że pomnaża liczbę znanych druków tłoczni Nehringa z pierwszego roku jego działalności w Toruniu. Cenny jest też z tego powodu, iż jest to nieznanne dotychczas polskie *erasmianum*. Poświadcza popularność tego podręcznika zasad dobrego wychowania w nauczaniu szkolnym w szesnastowiecznej Polsce, bo Nehring wydał tę książkę niewątpliwie do użytku młodzieży toruńskiego gimnazjum protestanckiego (założonego w 1568 roku)⁵. W Polsce przed Nehringiem to niewielkie dziełko pióra Erazma z Rotterdamu dwukrotnie wydrukował w odmiennych wersjach Maciej Szarfenberg w Krakowie w roku 1540 (*De civilitate morum puerilium... libellus... novis scholiis illustratus per Gisbertum Longolium...*) i w 1542 r. (*Civilitas morum in succinctas quaestiones digesta ac per Reinhardum Hadamarium locupletata. Additae sunt Institutiones puerorum ex variis autoribus*)⁶. Ostatnią wersję wydrukował również Hieronim Szarfenberg w 1548 r. i może właśnie tą edycją, skracając ją jednak, postużył się Nehring przygotowując swoje wydanie w 1581 r.

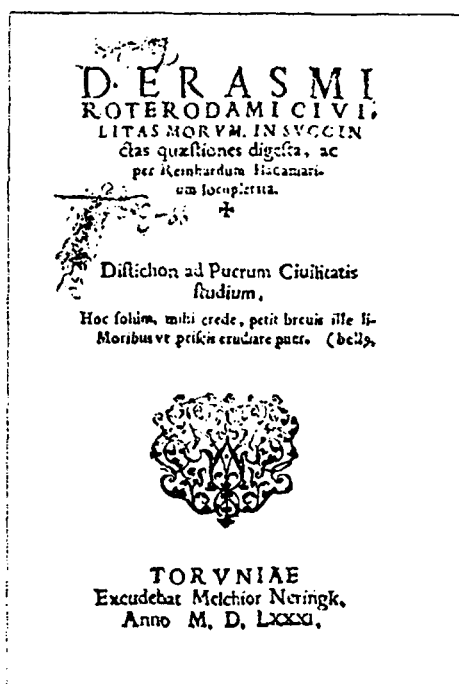
Zaskakuje fakt, że nieznaną druk Melchiora Nehringa został odnaleziony w charkowskiej Bibliotece Politechniki. I fakt ten poucza, że na terenie byłego Związku Radzieckiego dawnych polskich rękopisów i druków należy szukać w możliwie wszystkich bibliotekach, nawet technicznych. Nie chodzi tu tylko o księgozbiory polskie wywiezione przez Rosjan w XVIII i XIX w., i te które z powodu zmiany granic pozostały na Wschodzie. Po ostatniej wojnie w licznych bibliotekach radzieckich znalazło się jako zdobycz wojenna wiele

⁴ Por. M. Wojciechowska: *Z dziejów...*, *op.cit.* i L. Jarzębowski: *Druki toruńskie...*, *op.cit.*; druku tego nie notuje też Centralny Katalog Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie.

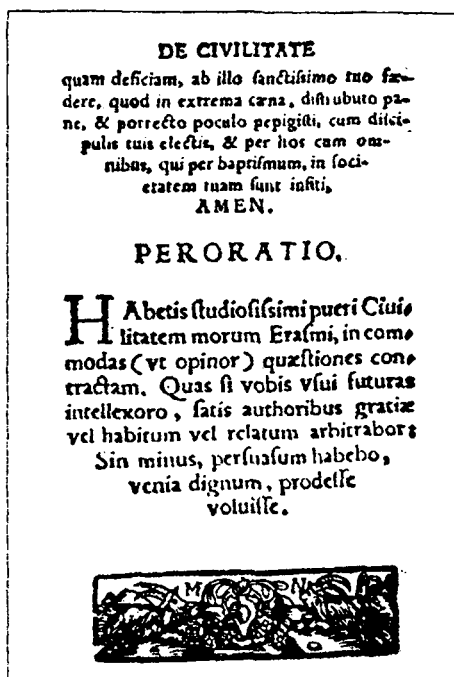
⁵ Zob. S. Tync: *Dzieje gimnazjum toruńskiego (1568-1772)*, Toruń 1928 (w Toruniu wykładano m.in. *Dialogi Erazma*, *opm.* tamże t. 1, s.63)

⁶ Por. Estreicher XVI 83 - 84.

książek z Europy Środkowej, również tą drogą trafiło do Charkowa toruńskie *erasmianum*⁷. Jako przykład niech tu jeszcze posłużą losy biblioteki kolegium w Sárospatak na Węgrzech. Po wojnie najcenniejsza część tego księgozbioru została wywieziona z budapeszteńskich banków do Związku Radzieckiego i po czasie włączono ją do zbiorów Biblioteki Publicznej w Niznym Nowogrodzie⁸. W Sárospatak do wojny przechowywana była Biblia królowej Zofii (szaroszpatacka) z XV w. Może zatem ten jeden z najważniejszych zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego ukrywa się w którejś z bibliotek na terenie byłego Związku Radzieckiego.

Ryc.1. Erasmus Desiderius: *Civilitas morum...*, Toruń, Melchior Nering, 1581, karta tytułowa.

Ryc.2. Erasmus Desiderius: *Civilitas morum...*, Toruń, Melchior Nering, 1581, k. E₃.

⁷ Zdobyte książki, w tym polskie, znajdują się jeszcze w dwóch innych bibliotekach charkowskich - w Bibliotece Uniwersyteckiej i w Bibliotece Publicznej im. W. Korolenki.

⁸ Zob. E.B.Журавлева, Н.Н.Зубков, Е.А.Коркмазова: Трнофейные книги из библиотеки Шарошпатакского реформатского колледжа (Венгрия) в фондах Нижегородской государственной областной универсальной научной библиотеки. Каталог, Москва 1997.